

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

13 De eutrapelia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

beat in viro graui, docet luculentè Ambrosius l. 1. Offic. cap. 18. vbi inter cetera ait: *Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (nihil enim suatum placet) motum natura informet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendet, ut ars desit, non desit correctio. quod postremum in ceteris externis formandis tanquam regula est adhibendum.*

Moderatio gressus.

Moderatio vocis.

De voce c. 19. sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil femininum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueverunt; sed formam quamdam & regulam, ac succum virilem referuans. Et infra: Ut molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probet: ita neque agrestem aut rusticum. naturam imitemur, eius effigies formula disciplina, forma honestatis est.*

Moderatio orationis.

Oratio qualis esse debeat, siue in colloquiis, siue in tractatu seu concione, docet c. 22. his verbis: *In utroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tamquam mitis & placidus, beneuolentia plenus & gratia, sine vlla sermo ducatur contumelia: absit perimix in familiari sermone contentio. Et infra: Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, horatio sine offensione. Et infra: qualis esse debeat oratio concionatoris: Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia. Vide plura apud eundem ad huius virtutis officium pertinentia.*

90 Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, utpote necessaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem, & ad amicitiam vitamque communem. Nam vt idem Ambrosius cap. 18. ait: *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut lenior, aut iactantior, aut turbidior: aut contra grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus. Idem insinuat illud Ecclesiastici 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus. Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ consistit.*

91 Potest à diuersis vitibus temperari.

Notandum tamen, hanc externam moderationem ex diuersarum virtutum affectu præstari posse, eaque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim externam modestiam præstes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas, pertinebit ad virtutem veritatis: sicut hypocritis est aliud foris simulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te aliis commodum, & suauem in conuersatione exhibeas, erit officium amicitiae, seu affabilitatis; si vt reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiae semper dicitur modestia: ad quam etiam formaliter pertinebit, si fiat affectu congruentem, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantiis occurrentibus spectatam.

92 Virtus modestia opposita per excessum.

Contra hanc virtutem peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cum plus agitur, quam præscriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel gestus communem modum excedant, hoc vocatur vulgò *petulantia* vel *insolentia*. Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumes; vt si Religiosus vtatur moribus aulicis, quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam D. Ambrosius sæpè reprehendit.

Tertiò, Si ficto animo modum aliquem assumes, quod est hypocritis. Ceterum in his non est peccatum morale, nisi ratione prauis finis, vel scandalali, vel alterius grauis nocementi.

Per defectum peccatur contra hanc virtutem, Per defectum ruditate & rusticitate: hæc per se non est peccatum nisi veniale; per accidens tamen mortale esse potest: v. g. ob scandalum vel offensionem, cum alij putant se tali ratione contemni.

D V B I T A T I O X I I I.

De Eutrapelia.

D. Thomas q. 168. art. 2. 3. 4.

93 Omnes motus gestusque externi vel ferio huius, vel ludii iocive causâ. Serio fieri dicuntur, cum non ad ludum vel iocum. *Ludus* proprie in factis, *iocus* in verbis est. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Si serio agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur *modestia*, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modestiam pertinet; tamen vt sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illam, quæ in seriis, hæc proprio nomine vocari solet *eutrapelia*, & qui ea præditi, *ευτραπελος*, quali *ευτροπος*, (vt Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 3. ait) id est, flexibili ac verlatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiti potest, vt sit *modestia in ludicris*: vel hoc modo: *Eutrapelia* est virtus quæ ludis & iocis rationis modum imponit: vel sic; quæ in ludicris decorum seruat. aliter hoc nomine vitur Apostolus ad Ephel. 5. nimirum pro scurrilitate. facilis enim in iocis ad scurrilitatem lapsus.

Moderatio eorum qua serio aguntur.

Itaque materia huius virtutis sunt *actiones ludicrae*, siue in factis, siue in dictis sitæ: sunt enim istæ actiones liberæ, vt constat, & per se non illicitæ, sed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti vel prauis, à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitii consistit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non sint, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter consumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem; ita anima rebus seriis intenta fatigatur labore spiritali. cogitando enim attentè, consumuntur spiritus animales, quibus ipsa vitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasie, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrum incalescit & exsiccatur. vnde sicut corpus eget quiete ad refectionem spirituum, & virium instaurationem: ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cum magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant: & interea dum animus ita recreatur, natura nouos spiritus suppediat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero libro 1. Officior. *Ludo*, inquit, & ioca vit illo quidem licet, sed sicut summo & quiete, tum cum grauibus serijsque rebus satis fecerimus. Vnde sequitur, eos, qui grauibus studiis, & rebus spiritali-

94 Materia eutrapelia.

tualibus multum intendunt, hoc solatio subinde uti posse. quod etiam docet Cassianus Collat. 24. seu vltima c. 20. idque confirmat c. 21. exemplo & responso B. Iohannis Euangelista, qui similitudine arcus assidue intenti & numquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat D. Augustinus libro 2. de musica, in fine, cum ait: *Volo tandem tibi parcas: sapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, docet.* Constat igitur materiam istam licitam esse.

95 *Forma.* Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est congruentia ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum ut eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim ut ludus sit congruens personæ cum istis circumstantiis spectata: sicut modestia reliquos motus & gestus conuenienter personæ disponit.

96 *Tria cauenda circa materiam & formam.* Porro tria hæc sunt maxime cauenda. Primò, Ut absit omnis iniuria, obscenitas, & illiberalitas. Vnde Cicero supra: *Ut pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, que ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit: *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale vocat, quod homine ingenuo est indignum; quale aurigarum, nauatarum, & similibus, ex hominum facie, qui sordibus & nugis delectantur. Petulans, quod habet contumeliam. Flagitiosum, quod blasphemiam, vel aliud graue crimen implicat. Obscenum, quod impuritatem.*

Secundò, Ne nimium in ludicra simus profusi. Vnde Ambrosius libro 1. Offic. capite 20. *Cauemus, ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam & quasi concentum quendam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipsium genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenium & facetum esse debet.*

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris, verbi gratia in concionibus, neque per sacra exerceantur. quod, iuxta D. Thomam, insinuat Ambrosius lib. 1. Offic. c. 23. cum ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est, in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eoque assumitur quædam libertas, & tamquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. Est etiam contra fructum & ædificationem: quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur, & impressio mentibus eorum facta euanescit. Denique concionator existimationem suam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum est, verbis sacris ad iocos & facetias uti. vnde Concilium Tridentin. sess. 4. in fine mandat & præcipit, *ne de cetero quisquam vllis sacra Scriptura locis utatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famosos; & iubet eos puniri per Episcopos. sæpè tamen ex lenitate materiæ, vel ratione inconsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.*

97 Porro sicut in ludis & iocis potest esse moderatio, ita excessus & defectus. Excessus est, cum quis

amplius in istis sibi indulget quam ratio recta permitit. Defectus, cum minus. Dupliciter autem potest esse excessus, ut docet D. Thomas ar. 3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, nec tamen ad hoc sunt idoneæ; idque vel quia per se sunt peccata; (ut cum ludi iocive causæ quis vitur verbis vel factis obscenitas, vel proximo noxiis) vel quia sunt sacra, & maiorem reuerentiam postulant. Quòd si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit letalis; quia non ideò propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinantur. Si autem illa per se tantum sint venialia, erit excessus venialis: quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam letalem. Vnde simplex turpilium ex ioco profectum non est peccatum mortale, ut rectè Caiet. art. 3. Secus si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio; iocus plerumque est venialis; nisi fortè esset magnus excessus, ita ut grauis videatur irreuerentia.

98 *2. Ex circumstantiis.* Secundò, Potest esse excessus ex circumstantiis, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstantiæ personæ; ut si propter dignitatem deceat personam sic ludere. sic alex lusus vetatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absque scandalo, recreationis causâ interdum fiat; quia vsus permittit. neque etiam si ob pecuniam; modò scandalum absit, & de ea liberè possint disponere. Secus tamen si alex sint dediti, de quo vide sup. lib. 2. cap. 26. dub. 1. & Nauarrum in Enchiridio c. 20. num. 3. Ob eandem causam illicitus est illis laruarum vsus, quamuis non videatur peccatum mortale, si scandalum & prauis finis absit, ut indicat Caietanus in Summa, v. Laruarum vsus. Secundò, Ratione loci, ut si fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibitum est talem ludum ibi fieri; licuti venium est de ludis theatralibus, ut patet cap. Cum decorem. 1. 2. de vita & honest. Cleric. Tertiò, Ratione temporis; ut si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si Sacrum, & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: ut docet Nauar. cap. 20. num. 3. & Caietanus art. 3. Ludus enim etsi operosus sit & laboriosus, ut ludus pilæ, prælij vmbraçilis, & similes, tamen non est opus seruuile, aut aliàs speciatim ob cultum festi prohibitum. Quartò, Ratione finis; ut si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Silu. v. Ludus. q. 4. & alios quosdam. quorum ratio est, quia cum ludus natura sua ad recreationem & animi quietem referatur, abusus est illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum & illiberale, utpote acquisitum per id quod natura aliò destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius, ut supra libro 2. cap. 26. dubit. 1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit contractum, estque illius executio. Itaque possunt eo sic uti, qui reum suarum liberam habent administrationem. quare nullum per se est peccatum, illo ad lucrum uti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vitur,

vitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ex qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibita ad ludum vsurpari. Sic olim ludus aleatum (quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quæ inde sequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vsu est abrogata. Tales enim ludj maximè rationem ludi habent, quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habent, vt est ludus latruncolorum, pessimi sunt ad finem ludi, vt Caietanus ait; ad vitandum tamen otium optimi. Vnde huiusmodi numquam vetiti; quia vitatio otij maximè necessaria. Sextò, Ratione modij vt si quis vtatur fraude contra leges ludendi, de quò suprà lib. 2. cap. 26. d. 2.

Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam præ austeritate animi non vult admittere. Secundò, Quando alijs sua austeritate molestum se exhibet, honestos eorum ludos & iocos non admitteus: hoc tamen vitium minus est peccatum quàm excessus: sicuti minus malum est nimis aspernari voluptates, quàm nimis easdem sectari. Tales vocat Aristoteles libro 4. Ethic. cap. 8. σκληρὸς ἢ ἀγγίος, duros & agrestes: & qui iocis excedunt, βωμολόχους, scurriles.

DUBITATIO XIV.

De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.

D. Thomas q. 169.

100 Sicut circa motus & gestus externos tum in serijs tum in ludicris versatur quædam virtus & vitium, eò quòd secundum normam rationis vel contra temperari possunt: ita circa exteriorem apparatus & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter dispositioni rationis subest) est virtus quædam, quæ est species modestiæ, & vocari potest modestia cultus. Ea sic definitur potest: Modestia cultus est, quæ in rerum externarum apparatus, rationis moderationem adhibet, vel sicut quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatus seruat.

101 Materiam. Materiam huius virtutis est, remota quidem, externus apparatus, consistens maximè in cultu ornatuque corporis, domus, suppellectilis, & conuiuiorum: proxima verò sunt nostræ actiones, quibus ista procuramus & vitur. Forma verò, quam huic materiæ imprimit, est congruentia ad personam, ad receptam consuetudinem, ad tempus, locum, negotium præfens, &c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis sit vt congruat personæ, spectatæ in ordine ad consuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumstantias, idque ex affectu honestatis, quæ in ea re elucet. si enim alio affectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiæ.

Peccari contra hæc virtutem circa eandem materiam potest per excessum, & defectum.

1. Per excessum. Per excessum dupliciter. Primò, Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, vt non congruat receptæ consuetudini proborum in tali loco. Quòd pertinet omnis insolentia apparatus in

conuiujs, in vestibus, & similibus, à peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine patriæ abhorrens: & quidquid in loco vbi vitur, censetur supra conditionem status; vtrumque enim est inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam quòd turpis sit omnis pars suo vniuerso non congruens, vt dicit D. Augustinus lib. 3. Confess. cap. 8.

Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambitiosè, deliciasè, vel luxuriosè vitur. vnde D. Augustin. lib. 3. de doct. Christ. c. 12. ait: In omnibus talibus (scilicet externis) non vsus rerum, sed libido vitentis in culpa est. Et infra: In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vitur; sed ex causa vitendi, & modo appetendi vel probandum est vel improbandum quòd facimus. Potest autem iste affectus esse inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci; vt si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines; vel delicias apud se (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri potest: quia est corporis & ornamentum & fomentum: vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias.) Vel ex parte finis remoti & extrinseci; vt si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

Ex parte agentis affectus est inordinatus, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur; vt sæpè faciunt feminae, aliquot horas in se ornandis ponentes; & molliculi iuuenes vt femina compti: hoc ad quamdam curiositatem pertinet. sed hæc inordinatio rarò est sola; quia ferè semper ad vanam gloriam, vel delicias; vel ad libidinem, vel ad hæc omnia simul ordinatur.

Per defectum quoque dupliciter hæc peccatur. 104 Primò, Ex parte agentis, ratione negligentia; cum quis præter decorum, in cultu corporis & rerum suarum est negligentior. Secundò, Ex parte finis, vt si ex vilitate cultus quærat vana gloria, quòd ad hypocritism pertinet. De quo D. Augustinus lib. 2. de Serm. Domini in monte, cap. 19. In hoc, inquit, capitulo maxime aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis foribus luctuosos esse posse iactantiam; & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit. Idem lib. 3. de doct. Christ. cap. 12. Qui quis, inquit, rebus prætereuntibus restrictus vitur quàm sese habent mores eorum cum quibus vitur, aut temperans, aut supersticiosus est. Superstitiosum vocat, quòd putet huiusmodi re externa numen coli, quæ ille ad vanam gloriam abutitur.

Quòd ad rationem peccati attinet, Aduertendum est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus feminarum per pigmenta & comam apposititiã, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per nouas vestium formas; præsertim si his vitantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. Videtur enim talis excessus per se esse letalis, etiam si nullus malus finis extrinsecus intendatur. Primò, Propter scandalum, quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & istarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volunt; quòd in iniuriam cedit auctoris. Tertio, Quia Scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt: nam i. Pet. 3. sic dicitur: Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circudatio auri, aut indumentis vestimentorum vitur.

102 Si ex affectus inordinations.

103

104 2. Per defectum.

105 De ornata feminarum.

Circa videri posse peccatum mortiferum.

vbi